

GILLES DELEUZE - FELIX GUATTARI: ČO JE FILOZOFIA?

Úvod

Teda otázka...

Otázku *Čo je filozofia?* si asi môžeme klásť až neskôr, keď prichádza staroba a čas hovoriť konkrétne. Bibliografia je tu naozaj veľmi skromná. Túto otázku si kladieme v nenápadnom šume, o polnoci, keď už niet ničoho, na čo by sme sa opýtali. Predtým sme si ju tiež kládli, kládli sme si ju ustavične, bolo to však príliš nepriame a vyhybavé, príliš umelé, príliš abstraktné a vykladali a ovládali sme ju len akosi mimochodom, neboli sme ňou vtiahnutí. Neboli sme dosť triezvi. Mali sme príliš veľkú chuť zaoberať sa filozofiou, nepýtali sme sa, čím je, a ak áno, tak to bolo len štylistické cvičenie - nedospeľi sme do onoho bodu ne-štylu, keď si konečne možno položiť otázku: Čo to ale bolo, čo som robil po celý svoj život? Sú prípady, keď staroba vonkoncom neposkytuje večnú mladosť, ale naopak suverénnu slobodu, čistú nevyhnutnosť - radujeme sa v nej z okamihu milosti medzi životom a smrťou, v ktorom sa všetky časti mechanizmu spoja, aby do budúcnosti vyslali záblesk pretínajúci veky: Tizian, Turner, Monet [1]. Neskôrý Turner si získal alebo vydobyl právo uviesť maliarstvo na pustú cestu bez návratu, ktorá sa už neodlišuje od poslednej otázky. A *Rancého život* znamená možno Chateaubriandovu starobu a zároveň počiatok modernej literatúry.¹ Aj film nám zavše núka svoje dary tretieho veku, keď napríklad Ivens mieša svoj smiech so smiechom bosorky v nespútanom vetre. Rovnako vo filozofii Kantova *Kritika súdnosti* je nespútaným dielom staroby, za ktorým sa budú jeho nasledovníci stále hnať. Všetky schopnosti rozumu tu prekonávajú svoje hranice, práve tie hranice, ktoré Kant tak starostlivo stanovil vo svojich zreých dielach.

My si nemôžeme nárokovať takéto postavenie. Jednoducho pre nás nadišla chvíľa, aby sme sa spýtali, čo je filozofia. Aj predtým sme to neprestajne pýtali a máme už odpoveď, ktorá sa nezmenila: filozofia je umenie vytvárať, vymýšľať, vyrábať pojmy. Nestačilo však, aby odpoveď zaregistrovala otázku. Bolo navyše treba, aby určila hodinu, príležitosť, okolnosti, tváre krajín a postavy, podmienky a neznáme otázky. Museli sme ju položiť "medzi priateľmi" ako prejav dôvernosti či dôvery alebo zoči-voči nepriateľovi ako výzvu a zároveň dospieť k onej hodine za súmraku, keď konštatujeme: "Bolo to ono, ale neviem či som to vyjadril dobre a či som bol presvedčivý." A badáme, že nezáleží ani tak na dobrom vyjadrení alebo presvedčivosti, pretože v každom prípade teraz je to ono.

Ako uvidíme, pojmy potrebujú pojmové postavy prispievajúce k ich definovaniu. *Priateľ* je postava, o ktorej sa dokonca hovorí, že svedčí o gréckom pôvode filo-sofie:

¹ BARBÉRIS: *Chateaubriand*, vyd. Larousse: "*Rancé*, kniha o starobe ako o hodnote, ktorá nie je možná, je napísaná proti starcom pri moci: je to všetko rozvracajúca kniha, kde sa potvrdzuje jedine moc písania."

ostatné civilizácie mali Mudrcov, Gréci však mali "priateľov", ktorí neboli iba skromnejšími mudrcmi. Zrejme práve Gréci potvrdili smrť Mudrca a nahradili ho filozofmi, priateľmi múdrosti, ktorí múdrosť hľadajú, nie sú však jej výsadnými vlastníkmi ([2], 235). Medzi filozofom a mudrcom však pravdepodobne nebude rozdiel len v stupni ako na nejakej stupnici. Starý orientálny mudrc zrejme myslí v Alegórii, kým filozof tvorí Pojem a myslí v ňom. Múdrosť sa v mnohom zmenila. O to ťažšie je zistiť, čo znamená "priateľ" - najmä a práve u Grékov. Či azda priateľ neznamena istú náležitú intimitu, akýsi cit pre materiál a možnosť podobnú tej, ktorú má stolár vo vzťahu k drevu: dobrý stolár je obsiahnutý v možnosti dreva, je priateľom dreva? Táto otázka je dôležitá, pretože priateľ objavujúci sa vo filozofii už neoznačuje vonkajšiu postavu, príklad alebo empirickú okolnosť, ale prítomnosť vnútri myslenia, podmienku možnosti samého myslenia, živú kategóriu a transcendentálny zážitok. Filozofiou uštedrili Gréci priateľovi úder, už nie je vo vzťahu s iným, ale s Entitou, Objektovosťou, Podstatou. Priateľ Platóna, no ešte väčšmi priateľ múdrosti, pravdy alebo pojmu, Filaetos, Teofil... Filozof sa vyzná v pojmach, pozná ich nedostatky, vie, ktoré sú neduživé, svojvoľné či nekonzistentné, ktoré nepretrvávajú ani chvíľu a ktoré sú naopak dobre utvorené a svedčia dokonca o znepokojujúcej či nebezpečnej tvorbe.

Čo znamená priateľ, keď sa stáva pojmovou postavou alebo podmienkou myšlienkového výkonu? Nie je to snáď skôr milovník? A nevnesie priateľ až do samého myslenia opäť živý vzťah k Inému, o ktorom sme sa domnievali, že je z čistého myslenia vylúčený? Alebo azda ide o niekoho úplne iného, nie o priateľa či milovníka? Nie je totiž filozof priateľom alebo milovníkom múdrosti preto, že sa o ňu uchádza, usiluje o ňu skôr v možnosti a nevlastní ju v skutočnosti? Priateľ by teda bol aj uchádzačom a ten, za koho priateľa by sa vyhlasoval, by bol Predmetom jeho nároku, no nie tretím, čo by sa naopak mohol stať rivalom? Priateľstvo zrejme obsahuje práve tak súperivú nedôveru vo vzťahu k rivalovi, ako aj napätie zamilovanosti vo vzťahu k predmetu túžby. Keby sa priateľstvo obrátilo k podstate, dvaja priatelia by boli ako uchádzač a rival (kto by ich ale rozlíšil?). Práve z hľadiska tejto prvej črty sa filozofia javí ako grécka záležitosť a časovo sa zhoduje s prínosom miest - mestá sformovali spoločenstvá priateľov, rovných, ale medzi nimi a v každom z nich sa zároveň podporovali vzťahy rivality, ktoré stavajú uchádzačov proti sebe vo všetkých oblastiach: v láske, hrách, na súdoch, v úradoch, politike a dokonca aj v myslení, ktoré zrejme nemá podmienku svojej možnosti iba v priateľovi, ale aj v uchádzačovi a rivalovi (dialektika, ktorú Platón definuje prostredníctvom *amfisbetesis*). Rivalita slobodných mužov, všeobecný atletizmus: agon.² Je na priateľstve, aby uzmierilo integritu podstaty a rivalitu uchádzačov. Nie je to priveľká úloha?

Priateľ, milovník, ctiteľ, rival sú transcendentálnymi determináciami, ktoré však preto nestrácajú svoju živú a intenzívnu existenciu - či už v jednej, alebo vo viacerých postavách. A keď sa dnes Maurice Blanchot, jeden z tých nemnohých filozofov, ktorí uvažujú o zmysle slova "priateľ" vo filozofii, znova zaoberá touto vnútornou otázkou podmienok myslenia ako takého, nie sú to vari opäť pojmové postavy, ktoré uvádza do prostredia najčistejšieho Myslenia, postavy tentoraz nevelmi grécke, prichádzajúce

² Napríklad Xenofanes: Lakedaimonská ústava, IV,5. Detienne a Vernant veľmi zaujímavo analyzovali tieto aspekty mesta.

odinakiaľ, akoby prešli nejakou katastrofou, ktorá ich strhla k novým živým vzťahom, pozdvihnutým na úroveň čohosi apriórneho - nie je v tom istý odklon, určitá únava, duševná úzkosť, ktorá premieňa samo priateľstvo na pojmové myslenie ako nekonečnú nedôveru a trpezlivosť?³ Zoznam pojmových postáv nie je nikdy uzavretý, a tak hrá dôležitú úlohu vo vývine a premenách filozofie; treba chápať ich rôznorodosť a neredukovať ju na jednotu v ponímaní gréckeho filozofa, ktorá je už sama osebe zložitá.

Filozof je priateľom pojmu, je obsiahnutý v možnosti pojmu. To znamená, že filozofia nie je iba umením vytvárať, vymýšľať alebo vyrábať pojmy, lebo pojmy nie sú nevyhnutne formy, nálezy či výrobky. Presnejšie povedané, filozofia je disciplínou spočívajúcou v tvorbe pojmov. Bude priateľ priateľom svojich vlastných výtvorov? Alebo tu akt pojmu v jednote tvorcu a jeho dvojníka odkazuje na moc priateľa? Úlohou filozofie je tvoriť stále nové pojmy. Pojem, pretože ho treba vytvoriť, odkazuje na filozofa ako na toho, kto ho má v možnosti či kto má naň schopnosť a oprávnenosť. Tu nemožno namietat, že o tvorbe sa hovorí skôr v súvislosti so zmyslovo vnímateľným (po francúzsky *le sensible* - pozn. prekl.) a s umením: jednak umenie vytvára duchovné entity a jednak aj filozofické pojmy sú "sensibilia". Vedy, umenia, filozofie sú vlastne rovnako tvorivé, hoci jedine filozofii prislúcha tvorba pojmov v prísnom zmysle slova. Pojmy na nás nečakajú úplne hotové ako nebeské telesá. Pojmy nemajú nebo. Musia byť vymyslené, vyrobené či skôr stvorené a neboli by ničím bez signatúry svojich tvorcov. Nietzsche určil úlohu filozofie, keď napísal: "Filozofi sa nesmú uspokojiť s akceptovaním daných pojmov, s tým, že ich len očistia a nechajú ich zaskvieť sa, musia ich začať vyrábať, postulovať a presviedčať ľudí, aby ich používali. Až doteraz vo všeobecnosti každý dôveroval svojim pojmom ako nejakému zázračnému venu rovnako zázračného sveta", túto dôveru však treba nahradiť nedôverou a filozof musí najviac nedôverovať pojmom vtedy, keď ich nevytvoril on sám (i keď Plátón učil opak, dobre to vedel...) ([3], 215-216). Plátón tvrdil, že treba kontemplotovať Idey, no najprv musel pojem Idey vytvoriť. Čo by znamenal filozof, o ktorom by sa mohlo povedať: nevytvoril žiadny pojem, nevytvoril vlastné pojmy?

Prinajmenšom vidíme, čo filozofia nie je: nie je kontempláciou ani reflexiou či komunikáciou, aj keď si mohla myslieť, že je raz tým a inokedy oným, lebo každá disciplína má schopnosť vytvárať vlastné ilúzie, skrývať sa za svoju vlastnú hmlu. Nie je kontempláciou, lebo kontemplácie sú vecami samými videnými v tvorbe svojich vlastných pojmov. Nie je reflexiou, pretože nik nepotrebuje filozofiu, aby sa nad čímkoľvek zamýšľal; myslíme si, že filozofii priznávame príliš veľa, keď z nej robíme umenie reflexie, upierame jej však všetko, lebo matematici ako takí nikdy nečakali na filozofov, aby mohli premýšľať o matematike, a nečakali na ňu ani umelci pri svojom premýšľaní o maľbe či hudbe. Povedať, že sa tak stávajú filozofmi, je zlý žart, lebo ich reflexia patrí k ich tvorbe. Filozofia nenachádza žiadne posledné útočisko ani v komunikácii, ktorá potenciálne narába iba s mienkami, aby vytvorila "konsenzus", a nie pojem. Idea západného demokratického rozhovoru medzi priateľmi nikdy

³ O vzťahu priateľstva a možnosti myslenia v modernom svete pozri Blanchot: *L'amitié* a *L'entretien infini* (diológ dvoch unavených), Gallimard. Pozri aj Mascolo: *Autour d'un effort de mémoire*, vyd. Nadeau.

nevyprodukovala ani ten najmenší pojem; táto idea pochádza zrejme od Grékov, ale jej natoľko nedôverovali a zaobchádzali s ňou tak hrubo, že pojem bol skôr akoby ironický, sám so sebou sa rozprávajúci vták, ktorý sa vznášal nad bojovým poľom zničených rivalských mienok (opití hostia hostiny). Filozofia nekontempluje, nereflektuje, nekomunikuje, hoci by mala vytvoriť pojmy pre svoje činy alebo vášne. Kontemplácia, reflexia, komunikácia nie sú disciplíny, ale stroje na zhotovovanie Všeobecnín vo všetkých disciplínach. Všeobecniny kontemplácie, a neskôr reflexie, sú akoby dve ilúzie, ktoré filozofia už prekonala vo svojom sne o vláde nad ostatnými disciplínami (objektívny a subjektívny idealizmus). Filozofia už viac nie je hrdá, keď sa predstavuje ako nové Atény, a uspokojuje sa so Všeobecninami komunikácie, ktoré by poskytovali pravidlá imaginárneho ovládnutia trhov a médií (intersubjektívny idealizmus). Každá tvorba je jedinečná a pojem ako čisto filozofický výtvor je vždy singularitou. Prvou zásadou filozofie je, že Všeobecniny nič nevysvetľujú, že ony samy musia byť vysvetlené.

Spoznať seba samého - učiť sa myslieť, konať, ako keby nič nebolo samozrejmé - diviť sa, "diviť sa, že jestvujúce je"..., tieto a mnohé ďalšie určenia filozofie vedú k zaujímavým, hoci časom únavným postojom, ale nekonštituuju úplne definovanú činnosť, presne určenú aktivitu, a to ani z pedagogického hľadiska. Naopak, za rozhodujúcu môžeme považovať túto definíciu filozofie: poznanie prostredníctvom čistých pojmov. Nie je ale vhodné klásť do protikladu poznanie prostredníctvom pojmov a poznanie prostredníctvom konštrukcie pojmov v niektorej skúsenosti alebo v nazeraní, lebo podľa Nietzscheho verdiktu nič prostredníctvom pojmov nespoznáte, ak ste ich najprv nevytvorili, to znamená neskonštruovali v nazeraní, ktoré im je vlastné; pole, rovina, pôda, ktorá sa s nimi nezamieňa, ale ukrýva ich zárodky a postavy, ktoré ich pestujú. Konštruktivizmus vyžaduje, aby každá tvorba bola konštrukciou na rovine, ktorá jej dá samostatnú existenciu. Tvorit' pojmy znamená prinajmenšom niečo robiť. Otázka využitia či užitočnosti filozofie, alebo dokonca jej škodlivosti (komu škodí?), sa tým mení.

Mnoho problémov sa kopí pred omámenými očami starého muža, ktorý asi vidí, ako na seba narážajú všetky typy pojmov a pojmových postáv. Pojmy v prvom rade ale sú a zostanú signované - Aristotelova substancia, Descartovo cogito, Leibnizova monáda, Kantova podmienka možnosti, Schellingova sila, Bergsonovo trvanie... Niektoré sa ale dožadujú výnimočného slova, niekedy barbarského alebo šokujúceho, ktoré ich má označiť, zatiaľ čo iné sa uspokojia s veľmi obvyčajným a bežným menom, vyludzujúcim také vzdialené tóny, že pre nefilozofické ucho môžu byť nepostrehnuteľné. Niektoré sa uchádzajú o archaizmy, iné o neologizmy, do ktorých prenikli takmer šialené etymologické cvičenia; etymológia ako čisto filozofický atletizmus. V každom prípade tu musí byť ako štýlový prvok istá zvláštna nevyhnutnosť týchto slov a ich výberu. Pokrstenie určitého pojmu si vyžaduje osobitý filozofický vkus, ktorý postupuje násilne alebo v narážkach a vytvára v jazyku jazyk filozofie, a to nielen slovník, ale aj syntax dosahujúcu vznešenosť či vysoký stupeň krásy. Nuž, aj keď sú pojmy signované a pokrstené, majú svoj vlastný spôsob nezomierania, a preto sa podrobujú nátlaku obnovy, premiestňovania, mutácie - to sú nepokojné dejiny a zemepis filozofie. Každý ich moment, každé miesto sa zachováva (v čase) a plynie (mimo času). Ak sa pojmy neprestajne menia, pýtame sa, aká oblasť zostáva filozofiám? Je to tá istá oblasť vied, umení,

ktoré nepostupujú prostredníctvom pojmov? A čo ich jednotlivé dejiny? Ak je filozofia touto kontinuálnou tvorbou pojmov, budeme si samozrejme klásť otázku, čím je pojem ako filozofická idea, ale aj otázku, v čom spočívajú ostatné tvorivé idey, ktoré nie sú pojmami, idey vied a umení, ktoré majú svoju vlastnú históriu, svoj vlastný vývin a svoje vlastné vzájomné premenlivé vzťahy i vzťahy s filozofiou. Výlučnosť v tvorbe pojmov zaistuje filozofii istú funkciu, nedáva jej však žiadnu výhodu, žiadne privilegium - je totiž toľko iných spôsobov myslenia a tvorenia, iných druhov ideácie (vo franc. *idéation* - pozn. prekl.), ktoré nemusia narábať s pojmami (napr. vedecké myslenie)! A vždy sa budeme vracieť k otázke, čomu slúži táto tvorba pojmov, činnosť, ktorá sa odlišuje od činnosti vedeckej alebo umeleckej: prečo treba vytvárať stále nové pojmy, čo je to za nevyhnutnosť a aký má praktický zmysel? Čo je cieľom tejto činnosti? Odpoveď, podľa ktorej veľkosť filozofie zrejme spočíva práve v tom, že ničomu neslúži, je koketériou, ktorá už nie je zábavná ani pre mladých ľudí. V každom prípade sme nikdy nemali problém, pokiaľ ide o smrť metafyziky alebo prekonanie filozofie: je to zbytočné a trápne táranie. Hovoríme dnes o úpadku systémov, a pritom sa iba zmenil pojem systému. Ak bude miesto a čas na tvorbu pojmov, aktivita s tým spojená sa bude vždy volať filozofia a ani keby sme jej dali iný názov, neodlišovala by sa od nej.

Vieme však, že priateľ alebo milovník ako uchádzač nie sú možní bez rivalov. Ak má filozofia grécky pôvod, ako to chceme tvrdiť, tak je to najmä preto, že mesto na rozdiel od ríš alebo štátov objavuje agon ako pravidlo spoločnosti "priateľov", spoločenstvo slobodných mužov ako rivalov (občanov). Takúto konštantnú situáciu opisuje Platón: ak sa každý občan o čosi uchádza, nevyhnutne naráža na rivalov, takže sa musí posúdiť oprávnenosť nárokov. Stolár sa uchádza o drevo, naráža však na lesníka, drevo-rubača, tesára, ktorí vravia: ja, ja som priateľom dreva. Pokiaľ ide o starostlivosť o ľudí, je mnoho uchádzačov, ktorí vystupujú ako priatelia človeka: roľník, ktorý ho sýti, tkáč, čo ho oblieka, lekár, ktorý sa oň stará, bojovník, čo ho chráni ([4], 268a, 279a). A ak sa vo všetkých týchto prípadoch výber robí napriek všetkému v trochu obmedzenom kruhu, v politike, kde sa ktokoľvek môže uchádzať o čokoľvek, v aténskej demokracii, ako ju vidí Platón, to už neplatí. Odtiaľ pochádza pre Platóna nevyhnutnosť obnoviť poriadok, v ktorom tvoríme inštitúcie. Vďaka nim sa dá posúdiť oprávnenosť nárokov: sú to Idey ako filozofické pojmy. Nestretávame sa však aj tu so všetkými možnými uchádzačmi hovoriacimi: Ja som skutočný filozof, ja som priateľ Múdrosti alebo Odôvodnenosti? Rivalita vrcholí v rivalite filozofa a sofistu, ktorí sa bijú o pozostatky starého mudrca. Ako však odlišiť falošného priateľa od skutočného a pojem od jeho imitácie? Simulátor a priateľ: všetko to je platónske divadlo, ktoré rozmnožuje pojmové postavy a obdarúva ich silou komiky a tragiky.

Novšia filozofia narazila na mnoho nových rivalov. Najprv to boli vedy o človeku, osobitne sociológia, ktoré ju chceli nahradiť. Filozofia však čoraz viac prehliadala svoje poslanie vytvárať pojmy a namiesto toho sa utiekala k Všeobecniám, preto sme už vlastne ani nevedeli, o čo išlo. Išlo azda o to, vzdať sa každej tvorby pojmu v prospech nejakej prísnej vedy o človeku, alebo naopak o transformáciu povahy pojmov ich premenou raz na kolektívne reprezentácie, inokedy zasa na koncepcie sveta vytvorené ľuďmi, ich vitálnymi, historickými alebo duchovnými silami? Ďalej prišla na rad epistemológia, lingvistika alebo aj psychoanalýza - a logická analýza. S každou ďalšou

skúškou bude filozofia čeliť čoraz opovážlivejším a hrozivejším rivalom, ktorých by si sám Platón nepredstavil ani v tých najsarkastickejších predstavách. Napokon vrcholom hanby bolo, keď sa informatika, marketing, design, reklama, všetky komunikačné disciplíny zmocnili samého slova pojem a povedali: je to naša záležitosť, my sme tvorcovia, my sme pojmotvorcovia! My sme priatelia pojmu, vkladáme ho do našich počítačov. Informácia a kreativita, pojem a podnik - dnes je to už bohatá bibliografia... Marketing si ponechal myšlienku istého vzťahu medzi *pojmom* a *udalosťou*; ale takto sa pojem stal súborom prezentácií určitého výrobku (historického, vedeckého, umeleckého, sexuálneho, pragmatického,...) a *udalosťou*, výstavou, ktorá inscenuje rozličné prezentácie a "myšlienkovú výmenu", ktorú, ako sa očakáva, umožní. Jedinými *udalosťami* sú výstavy, jedinými *pojmi* sú výrobky, ktoré si môžeme kúpiť. Všeobecný pohyb, ktorý nahradil Kritiku komerčnou reklamou, nezabudol predstierať filozofiu. Simulakrum, simulácia balíka cestovín sa stala skutočným *pojmom* a prezentátor-vystavovateľ výrobku, tovaru či umeleckého diela sa stal filozofom, *pojmovou* postavou alebo umelcom. Ako by filozofia, stará osoba, mohla mohla držať krok s mladými kádrmi v honbe za všeobecninami komunikácie kvôli určeniu obchodnej formy *pojmu*, MERZ? Určite je bolestné zistenie, že "Pojem" označuje spoločnosť služieb a počítačového inžinierstva. Čím viac však filozofia naráža na bezočivých a hlúpych rivalov, čím viac sa s nimi stretáva vo svojom vlastnom kruhu, tým viac elánu cíti pre napĺňanie svojej úlohy vytvárať *pojmy*, ktoré sú skôr povetroňmi ako obchodným tovarom. Bláznivým smiechom zakrýva svoje slzy. Tak je teda otázka filozofie jedinečným bodom, v ktorom sa *pojmom* a tvorba zhodujú.

Filozofi sa dostatočne nezaoberali povahou *pojmu* ako filozofickou skutočnosťou. Radšej ho považovali za daný poznatok alebo reprezentáciu, ktoré sa vysvetľovali schopnosťami jeho tvorby (abstrakcia alebo generalizácia) alebo jeho použitia (súd). *Pojem* však nie je daný, je vytvorený, treba ho vytvoriť; nie je utvorený, kladie sa sám v sebe samom, je sebakladením. Oboje sa predpokladá, pretože to, čo je skutočne vytvorené, počnúc živým až po umelecké dielo, je práve preto sebakladením, práve preto má autopoietický charakter, podľa ktorého ho spoznáme. Čím viac je *pojem* vytvorený, tým viac sa kladie. To, čo závisí od slobodnej tvorivej aktivity, je aj tým, čo sa kladie v sebe samom: najsubjektívnejšie je vlastne najobjektívnejšie. Práve pokantovskí filozofi venovali najväčšiu pozornosť v tomto zmysle *pojmu* ako filozofickej skutočnosti (najmä Schelling a Hegel). Hegel veľkolepo definoval *pojem* *Figúrami* jeho tvorby a *Momentmi* jeho sebakladenia - *figúry* sa stali tým, čo prislúcha *pojmu*, pretože vytvárajú *hl'adisko*, z ktorého je *pojem* vytvorený prostredníctvom vedomia a v ňom, cez pokolenia duchov, zatiaľ čo momenty načrtávajú iné *hl'adisko*, v ktorom *pojem* kladie sám seba a zhromažďuje duchov v absolútne Seba samého. Hegel takto ukázal, že *pojem* nemá nič spoločné s nejakou všeobecnou alebo abstraktnou ideou ani s nestvorenou Múdrost'ou, ktorá by nezávisela od samotnej filozofie. Bolo to však za cenu neurčitého rozšírenia filozofie, ktorá bezmála nepripúšťala nezávislý pohyb vied a umení, pretože obnovila všeobecniny s ich vlastnými momentmi a k postavám svojej vlastnej tvorby sa správala už len ako k fantómovým štatistom. Pokantovskí filozofi sa sústredili na univerzálnu *encyklopédiu* *pojmu*, ktorá odkazovala jeho tvorbu na čistú subjektivitu, namiesto toho, aby si dali skromnejšiu úlohu, *pedagogiku* *pojmu*, ktorá by analyzovala podmienky

tvorby ako stále jedinečné faktory a momenty.⁴ Ak encyklopédia, pedagogika a profesionálna komerčná tvorba sú troma vekmi pojmu, tak jedine druhý z nich môže zabrániť tomu, aby po vrcholoch prvého nenastala absolútna skaza tretieho. Absolútna skaza myslenia, nech by bol, pochopiteľne, spoločenský prospech z hľadiska univerzálneho kapitalizmu akýkoľvek.

LITERATÚRA

- [1] Kolektív autorov: L'oeuvre ultime, od Cézanna k Dubuffetovi, Fondation Maeght, predslav Jean-Louis Prat.
- [2] KOJEVE: Tyrania a múdrosť. In: Léo Strauss: De la tyrannie. Gallimard.
- [3] NIETZSCHE, F.: Posthumes 1884-1885. In: Oeuvres philosophiques XI, Gallimard. (O "umení nedôvery").
- [4] PLATÓN: Ústava.

Z francúzskeho originálu Gilles Deleuze - Felix Guattari: *Qu'est-ce que la philosophie?*, Les Éditions de Minuit, 1991, s. 7 - 17 preložil Andrej Záthurecký, študent 5. ročníka odboru filozofia FF UK v Bratislave.

⁴ Frédéric Cossutta, ktorý sa dobrovoľne rozhodol pre školskú formu, ponúkol veľmi zaujímavú pedagogiku pojmu: *Éléments pour la lecture des textes philosophiques*, vyd. Bordas.